

Eesti sõjaväe vormiriietus 1918–1940

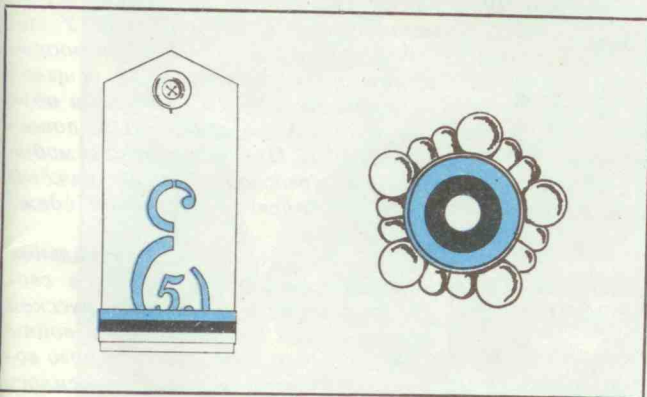
Paljudele eestlastele on tänapäeval täiesti tundmatud nii eesti sõjaväeline sümbolika kui ka riietus, millega seda kanti. Viimase viiekümne aasta jooksul oli valitseva ideoloogia tõttu kõik, mis meenutas Eesti Vabariigi relvajõude, põlu all ja keelatud. Seetõttu polegi imestada, et me sellest asjast mitte midagi ei tea. Nüüd on aga ammugi aeg vanadest tabudest vabaneda ning populariseerida meie kaitseväge ja Kaitseliidu vormiriietust nii kodumaal kui ka piiri taga.

Eesti sõjavägi (kaitsevägi) jõudis oma lühikese eksisteerimisaja jooksul kanda nelja vormiriietuse varianti. Vastavalt riigi jõukuse kasvule ning muutuvatele arusaamadele moest ja sõjamehele sobivast riietusest püüti aeg-ajalt kaitseväelasi uut moodi ja paremini riietada. Kuivõrd see iga kord õnnestus, on muidugi iseküsimus. Põhilised olid neli vormistatuuti — esimene kehtestati 1919. aasta aprillis, teine 1924. aasta jaanuaris, kolmas 1926. aasta jaanuaris ning neljas 1936. aasta jaanuaris. Väiksemaid muudatusi viidi läbi loomulikult pidevalt. Kaitseväge abiorganisatsiooniks loodud Kaitseliit jõudis kanda ainult kahte vormiriietuse varianti, mis kehtestati vastavalt 1925. aastal ja 1935. aastal.

Järgnevalt alustame tutvumist eesti sõjameeste vormiriietusega selle kõige varasemaist päevist, 1918. aasta lõpust — 1919. aasta kevad-talvest, mil peeti Vabadussõja taandumislahingud ning pühiti seejärel sissetungija Eesti piiridest välja.

VABADUSSÕJA ALGPERIOOD

Vabadussõja puhkemisel puudus Eesti Rahvaväel oma kindel sõjaväeline vormiriietus. Saksa okupatsiooni tingimustes puudusid võimalused sellega tegeleda. Liiatigi oli sakslaste käsul Vene armee koosseisus formeeritud, kuid Eesti okupeerimisel end erapooletuks kuulutanud rahvusdiviis demobiliseeritud.

Kui Punavägi 1918. aasta novembris evakueeruvate sakslaste kannul üle Narva jõe edasi tungis, ei pööranud keegi loomulikult mingit tähelepanu sellele, et Eesti Ajutise Valitsuse poolt kiiruga organiseeritud väesalkadel ka ühtlane sõjaväeline väljanägemine oleks. Need võitlejad paistsid silma just oma riietuse suure mitmekesisuse poolest. Riigil oli puudus kõigest — relvadest, laskemoonast, riidevarustusest ja rakmetest ning jalanõudest, aga ka materjalidest kehakatete valmistamiseks. Mobilisatsiooni väljakuulutamisel nõuti, et iga mees tuleks sõjaväkke korras riietega.

Endised rahvusdiviisi sõdurid tulid teenistusse oma vanas, maailmasõjaaegses vene välivormis (1910. aasta mudel).

Kellel aga sõduririided olid talutöödel ära peetud, pidid neid kombineerima erariietega. Paljud mobiliseeritud ilmusid vana kombe kohaselt kogunemispunktidesse oma kõige vanemates ja viletsamates riietes, lootes kroonult uusi ja paremaid (nagu see oli Vene ajal olnud). Loomulikult polnud neid üldise laose olukorras sageli kusagilt võtta ja paljud võitlejad pidid väeliinile minema samades riietes. Talumehed tulid oma igapäevastes tööriietes — kasukjopis ja kõrvikmütsis, kodanlased palitus ja kübaras, koolipoisid ja üliõpilased oma koolivormiriietes. Vähestele jätkus ladudest midagi korralikumat sõjas kandmiseks selga anda. Harilikult püüdsid võitlejad ise endale langenud või vangistatud punaväelastelt hädavajalikke sineleid, kasukaid, talvemütse, saapaid ja vilte võtta.

Vana vene vormiriietuse juurde kandsid võitlejad endise Eesti Diviisi õlakuid, millele oli trafaleti abil kantud värviga täht „E“ ühes polgu numbriga. Auastmetunnused olid samuti Vene armee omad, nii nagu keegi need oli Maailmasõjas endale välja teeninud. Alates 1919. aasta jaanuarist kinnitati sõjavägede ülemjuhataja käsul õlakutele rahvuslipu värvides paelakesed. Mütsi külge kinnitati valgest plekist sini-must-valge mütsimärk, mis oli kasutusele võetud 1918. aasta novembris.

Erariietes sõjameestel polnud sageli muud eraldusmärki kui kolmevärviline kaitseliidu käeside või lihtsalt valge käiselint.

TAGAKAANEL (vasakult paremale):

1. RATSAVÄE NOOREM ALLOHVITSER kannab seljas Vene väliormi suvise nokkmütsiga, mille ette on kinnitatud varasem viienurgeline mütsimärk. Hiljem kadus see märk oma kuju tõttu, mis kaugelt vaadates võis arusaamatusi põhjustada, kasutuselt. Pika ratsaväesineli rinnaesisele kinnitatud metallnööbid kuulusid Vene väes allohvitseri auastme väliste tunnuste hulka. Talvemütsi asemel on pead külma eest kaitsmas villane paslik, mida Vene armees kandsid küll rohkem ohvitserid. Ratsamehe relvadeks olid 1891. aastal Vene armee relvastusse võetud kolmeliiniline Mossini traguni-vintpüss ja tragunimõõk, kummeeritud nahaga kaetud puutupes. Mõõgatupe külge kinnitus tragunimõõgal ka püssitääk. Laskemoon ripub sõjamehel rinnal riidest padrunitaskus, mis oli Vene armees kaevikusõjas tarvitusele tulnud juba 1914. aasta lõpul. Binokkel ratsamehe varustuses viitab sellele, et ta kuulub maakuulajate komandosse.

2. ÖPPURSÕDUR on rietatud sõjasaagiks saadud ilma tunnisteta vene sinelisse, mille juurde kuulub ka vene alamväelase kunstlikust lambanahast talimüts, 1912. aasta puuvillane suvepluus ning sääresidemetega poolsaapad. Ainsaks tõendiks õppiva noorsoo hulka kuulumisest on gümnaasiumi vormi juurde kuulunud vöörihm. Relvaks on vana jaapani „Arisaka“ vintpüss koos pika täägiga. Need püssid

olid Eestisse jäetud Vene vägede poolt ning sattusid peamiselt kaitseliitlaste relvastusse.

3. SOOMUSRONGLANE on vahetanud sineli soomusrongi kitsastes ruumides liikumisel hoopis kohasema lühikese lambanahkse talupojakasuka vastu. Saapanahaga oli peale Vene vägede evakuatsiooni ja sellele järgnenud Saksa okupatsiooni äärmiselt kitsas, seepärast kandis enamik sõdureid säärsaabaste asemel sääremähistega poolsaapaid. Teraskiivreid kasutasid soomusronglased peaaegu ainukestena teiste sõjameeste seas. Neil tuli nimelt pahatihti olla oma rongil vaenlase suurtükitle all ja risk mürsukillust või šrapnellikuulist tabatud saada oli üsnagi suur. Jalaväelased pidasid kiivrit tarbetuks koormaks ja vajadus selle järele oli manööversõjas jõe- ja jõepoolsest väike. Vasakul käisel kandsid soomusrongide divisjonide sõjamehed eraldusmärgina valget kaelinti soomusrongi numברי või soomusauto nimega.

Eelistatud relvaks soomusrongil oli vintpüssi asemel lühike suurtükiväelase karabiin, mis võttis vähem ruumi. Vahesel määral oli kasutusel ka käsigranaate mahajäetud saksa ja vene ladudest.

Teemat jätkame järgmises numbris. Seal käsitleme 23. märtsil 1919 ülejuhataja käsuga kehtestatud „eesti rahvaväelaste uniformi“.

TOOMAS BOLTOWSKY

ВОЕННАЯ ФОРМА ЭСТОНСКОЙ АРМИИ 1918—1940 ГГ.

Сегодня многие эстонцы совершенно не знакомы с эстонской военной символикой и обмундированием. За последние 50 лет господствовавшая идеология приложила все усилия, чтобы было строго под запретом все напоминающее о вооруженных силах Эстонской Республики. Поэтому нет ничего удивительного, что об этом почти ничего не известно. Теперь настало время освободиться от старых запретов и познакомиться с форменной одеждой нашей армии и кайтселита (Союз обороны) на родине и за рубежом.

Эстонские вооруженные силы (оборонные силы) за недолгое время своего существования успели создать четыре варианта форменной одежды. В зависимости от роста благосостояния государства, от изменений моды и одновременно с заботой об удобстве военного время от времени менялась форменная одежда военных. Насколько это каждый раз удавалось — вопрос особый. В основном были четыре модели военной формы: первый установили в апреле 1919 года, второй — в январе 1924 года, третий — в январе 1926 года и четвертый — в январе 1936 года. Мелкие изменения вводились, конечно, постоянно. Созданный при войсках обороны,

как вспомогательная организация, союз обороны (кайтселит) успел создать только два варианта форменной одежды, которые были установлены соответственно в 1925 и 1935 гг.

С форменной одежды эстонских вóйонов мы начнем знакомство с самого раннего периода, то есть с конца 1918 — зимы/весны 1919 года, когда шли отступательные бои Освободительной войны, а затем территория Эстонии была очищена от захватчиков.

1. НАЧАЛЬНЫЙ ПЕРИОД ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ ВОЙНЫ

Когда вспыхнула Освободительная война, у национальных войск Эстонии отсутствовала своя четкая военная форменная одежда. В условиях германской оккупации не было возможности заниматься этим вопросом. К тому же по приказу немцев была демобилизована, провозглашавшая себя нейтральной национальная дивизия из состава русской армии.

Когда в ноябре 1918 года Красная армия на плечах эвакуировавшихся немцев вторглась за пределы реки Нарвы, никто, естественно, не обращал никакого внимания на то обстоятельство, что успешно ор-

ганизованных Временным правительством Эстонии военных отрядов не было единого воинского вида. Военные этих отрядов, напротив, обращали на себя внимание именно из-за разнообразия в своей одежде. У государства не было ничего: ни вооружения, ни боеприпасов, ни вещевого снабжения, ни снаряжения и обуви, а также материала для пошива одежды. При объявлении мобилизации требовали, чтобы каждый явился в войско в исправной одежде.

Солдаты бывшей национальной дивизии прибыли на службу в своей старой полевой форме русской армии времен первой мировой войны (образца 1910 года), те же у кого воинское обмундирование поизносилось на сельскохозяйственных работах, вынуждены были комбинировать его с гражданской одеждой. Многие мобилизованные пришли на сборные пункты по традиции в самой старой и плохой одежде, надеясь получить от службы новую и хорошую (как это всегда бывало в русской армии). Конечно, в условиях общего развала ее часто неоткуда было взять, и многие бойцы сражались в той же одежде, в которой прибыли. Крестьяне приходили в своей повседневной рабочей одежде.